

Research Article

Corresponding Author:

Şule KISAKÜREK

Submitted

28 / 12 / 2020

Accepted

23 / 02 / 2021

Collective Memory Urban Memory And Spatial Components In The City Identity: Kahramanmaraş City Example

Şule KISAKÜREK¹
Esra BAYAZIT²

How to Cite

KISAKÜREK, Ş, BAYAZIT, E., (2021). Kolektif Bellek Kentsel Bellek Ve Mekânsal Bileşenlerin Kent Kimliğindeki Yeri: Kahramanmaraş Kenti Örneği, Journal of Environmental and Natural Studies, Volume, 3, Issue 1, Pages, 1-21

Kolektif Bellek Kentsel Bellek Ve Mekânsal Bileşenlerin Kent Kimliğindeki Yeri: Kahramanmaraş Kenti Örneği

ABSTRACT

Memory, is storing that as leave a marks in the consciousness of those perceived on old, is the ability to use it in the future, and is the recall. Urban memory is shape by the cultural and physical environment of the citizen. Urban memory has been shaping by the cultural and physical environment of the citizen. Over time the cities, transfer the places, culture and history of the city from the past to the future and thus ensure the continuity of urban memory. The spaces and structures that make up cities and urban identity components is bridge the gap between past, present and future is form urban memory. It is important for urban memory that the spaces, structures that give the city identity and memory, which can stand out with their qualities, and even the preservation of names the establishment of a bridge between times. In this context, in order to emphasize the importance of sustainable city memory, the continuity of the elements constituting the city memory has been evaluated in the case of Kahramanmaraş city. Qualitative survey method was used in the study. As a result of the study, spatial elements in the collective memory of Kahramanmaraş city, urban identity components were determined. There were Castle, Town Hall, Grand Bazaar, Ulu Mosque, Cyprus Square, Historical Mansions are identified as urban identity components in the collective memory.

KEYWORDS: Memory elements, remembering, sustainability

ÖZ

Hatırlama yetisi bireyler kadar kentler içinde söz konusudur ve kentler mekânları aracılığı ile hatırlanmaktadır. Kolektif bellek kentlinin kültür ve fiziki çevresinde şekillenmektedir. Kentler, kolektif bellekte yer alan mekânsal bileşenlerden oluşmaktadır. Mekânsal bileşenler kentsel belleği ve kentsel kimlik bileşenlerini oluşturmaktadır. Kentin mekânlarını, kültürünü ve tarihini geçmişten geleceğe aktarmakta kolektif bellek kullanılmaktadır. Kentleri oluşturan mekân ve yapılar gibi kentsel kimlik bileşenleri geçmiş, bugün ve gelecek arasında köprü kurmakta ve

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, e-mail: skazanci@ksu.edu.tr ORCID No:0000-0002-5005-8476

² Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, e-mail mim.esrabayazit@gmail.com ORCID No: 0000-0001-8390-0212

kentsel belleği oluşturmaktadır. Kente kimlik ve bellek kazandıran, nitelikleriyle öne çıkan mekân ve yapılar hatta bu yapı veya mekânların isimlerinin korunması, zamanlar arası köprünün kurulması için önemlidir. Bu çalışma kolektif bellek, kentsel bellek ve mekânsal bileşenlerin kent kimliğindeki yerini Kahramanmaraş kenti örneğinde irdelemek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nitel anket yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda Kahramanmaraş kenti kolektif belleğinde yer alan mekânsal öğeler kentsel kimlik bileşenleri belirlenmiştir. Kale, Belediye Binası, Kapalı Çarşı, Ulu Cami, Kıbrıs Meydanı, Tarihi Konaklar kolektif bellekte yer alan kentsel kimlik bileşenleri olarak belirlenmiştir.

ANAHTARA KELİMELER: Hatırlama, Sürdürülebilirlik, Mekânsal bellek

1. GİRİŞ

Kentler ilkçağlardan itibaren uygarlığın üretimlerinin biriktirilmesi ve dağıtılması işlevlerini yerine getirmek üzere kurulmuş bir sistemdir. İlkçağlardan bu yana sürekli değişim ve gelişim gösteren dinamik bir organizmadır. Bu değişken yapı zaman içerisinde sosyokültürel, ekonomik, teknolojik ve fiziksel açılardan değişim ve dönüşüme uğramaktadır (Yayınoğlu & Susar, 2008). Endüstri devrimi ile kentlerde sosyoekonomik ve kültürel dönüşümlerin kent mekânları üzerinde önemli etkileri olmaya başlamış ve kentlerin birbirinden farklı ve özgün özelliklerini ortaya çıkaran kent kimliği, küreselleşmeden etkilenmiştir. Birbirine benzeyen aynı model kentlerin oluşumu ve kentlerin uzun yıllar içinde oluşturdukları kent dokuları, kimlikleri ve kültürleri zarar görmeye başlamıştır.

Kentlere kimlik unsurlarını kazandıran kentsel kimlik bileşenleri, kentlerin var oldukları ilkçağlardan bugüne ve geleceğine devamlılığını sağlayan bağlayıcı görevi üstlenmektedir. Lynch (1960), bireyler tarafından mekânların algılanmasında etkili kimlik öğelerini bölgeler/dokular, yollar, kenarlar/sınırlar, odak noktaları ve işaret olarak tanımlamaktadır. Bu kimlik öğeleri kent dokusunu oluşturan fiziksel bileşenler; yapılar yollar, anıtlar, açık alanlar, meydanlar gibi kimlik bileşenleridir. Saylan (2006)'a göre, fiziki bileşenler kentsel yapıları oluşturmada ve bu eserler kentin geçmişinin hatırlanmasını, hafızalar da yer ederek toplumsal bilincin, kentsel belleğin ve kent kolektif hafızanın şekillenmesine neden olmaktadır. Her kentin kendine özgü kentsel yapıları ve kendine ait tarihi ve doğal habitatları, yani bir kimliği vardır. Yayınoğlu ve Susar (2008)'e göre tarihsel ve kültürel birikimin oluşturduğu kent kimliği, zaman içinde toplumsal ve mekânsal değişimin kentliler üzerinde bıraktığı toplu izlenimler sayesinde oluşmaktadır. Bu bağlamda kentin belleği ya da toplumsal (kolektif) bellek; mekân-zaman-anı-kimlik birtelliğinden oluşmaktadır. Bu durumu Lynch çalışmasında şöyle bahsetmektedir: Her bir kentli kentin bazı kesimleriyle ilintilidir ve o kesimlerde kendi imgesi hatıra ve anlamlarla yüklüdür (Lynch, 1960). Geçmiş hatıralar "bellek" aracılığı ile günümüze taşınmaktadır. Zaman ve mekân bütünlüğü içinde varoluşunu algılamasına ve sürdürmesine imkân veren en önemli yetilerden biri bellektir. (Sayar, 2011).

Mekân ile kentli arasında kurulan ilişki kentte kolektif belleğin oluşabilmesi için gerekli olup, mekân kentlilere ortak bir deneyim sunmaktadır. Kent kimliğini oluşturan unsurlar, mekânın kentliler tarafından algılanmasında ve deneyimlenmesinden dolayı kolektif belleğin oluşmasında önemlidir. Özellikle kentsel yapıların ve kent kimliğini oluşturan diğer öğelerin korunması ve sürekliliği kolektif belleğin devamlılığı için önemlidir (Saylan, 2016). Çalpak (2012), bugün ve gelecek arasında kurulan ilişkilerin bağlayıcı noktalarını kent mekânları olarak, tanımlamaktadır. Kentsel mekânlar, kentler için kimlik noktası kolektif belleği ve kentlilik bilincini yansıtan, özgün yaşam alanları olduğunu belirtmektedir. Kent kimliğini oluşturan fiziki yapılar, kent belleği ve

kolektif belleğin oluşmasını sağlarken, kent kullanıcılarının şehri algılamasına ve bilinçlerinde yaşatmalarına olanak vermektedir (Saylan, 2016).

Kentsel hayatın geçtiği noktalar; sokaklar, caddeler, parklar, meydanlar kentsel mekânları oluşturur ve bu mekânlar bir toplumun oluşmasında önemli roller üstlenmektedir. Kentsel mekânlar zaman içerisinde geçmiş, bugün ve gelecek dilimlerinde kurulan ilişkilerin bağlayıcı noktalarıdır. Kentsel mekânlar, kimliği oluşturan noktalar olmasının ötesinde, toplumun kolektif belleğini ve kentlilik bilincini göstermektedir (Çalak, 2012).

Kenti oluşturan yapılar, mekânlarında üretilen sosyal ilişkilerle kent belleğinin bir parçası haline gelmektedir. Bu ilişkiler ağı, zamanla mekânları biçimlendirerek, yeniden üretmektedir; ayrıca, sosyal ilişkiler mekânlar üzerinden okunur hale gelmektedir (Topaloğlu ve Beşgen, 2017).

Kentler sürekli değişim gösteren yapıdadır. Ancak bu değişken yapı, kentlilerde belirli bir algı yaratan kentlerin sürekli değişim ve dönüşümü kentliler üzerinde fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak yaşadığı kenti algılamasını etkilenmektedir. Uzun yıllar içerisinde kazanılan kent kimliği ve kent dokusunda ani ve başarısız değişimler kent belleğini yok etmekte ve kolektif belleğin silinmesine neden olmaktadır. Kentlerin kimliklerinin ve tarihlerinin devamlılığı kentsel belleğinin zarar görmemesi, için kentlerin değişim ve dönüşümlerin popüler kültüre göre değil, kendi kültürüne göre olması önemli olmaktadır. Kente kimlik ve bellek kazandıran, nitelikleriyle öne çıkan mekân, yapılar ve hatta yapı, sokak ve cadde isimlerin korunması, zamanlar arası köprünün kurulması ve kentsel bellek için önem arz etmektedir.

Bu bağlamda, kent belleğinin devamlılığı için kent kimliklerinin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında, hafızalarda yer edinen kent mekânları ve isimleri önemini vurgulamak amacıyla Kahramanmaraş kenti örneğinde kent elemanlarının sürekliliği ve kentsel belleği değerlendirilmiştir.

1.1. Bellek ve Kolektif Bellek

Bellek terimi, literatürde farklı disiplinlerde ve farklı araştırmacılar tarafından muhtelif yorumlar yapıldığı görülmektedir. Sayar (2011), bellek kavramını bireylerin kavrayışlarını deneyim, duyum, izlenim, algı gibi kavramlarla canlı tutabilme yeteneği olarak tanımlamakta ve belleği bireyin geçmişte depoladığı imgeleri, şimdiki ve gelecek zamanda depolanacaklar ile ilişkilendirilmesi olarak ifade etmektedir.

Bellek teriminin sözlükte yer alan anlamı “Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin” olarak yer almaktadır (TDK, 2019). Cambridge felsefe sözlüğü ise; belleği, şu anda oluşan, geçmişte yaşanan bir durum veya olayla içsel ve nedensel ilişkileri barındırdığından bahsetmektedir (Cambridge Dictionary, 1995’den aktaran Özak ve Gökmen, 2009).

Konuyla ilgili yapılan araştırmalar, belleğin unutulmuş ya da yok sayılan şeylerin bile bellekte muhafaza edildiğini ortaya çıkarmıştır. Bellek kavramının bir süreklilik arz ettiği ve önemli olan şey geçmiş imge, olay ya da bilginin geri çağrılabilmesini sağlayan gösterge ve temsillerin ne olduğudur (Sayar, 2011).

Genel anlamı itibariyle bakıldığında bellek; geçmiş zaman diliminde aldıklarını günümüzde değerlendiren ve gelecek zaman için koruyan bir sistemdir. Entegrasyonu zaman ile olan bellek, bu zaman geçişleri içerisinde edinilen verilerle ilişkilidir (Elhan, 2009). Bir kaydetme yetisi olmayan belleğin, verilerin edinilmesi sürecinin her aşamasında toplumsal, psikolojik ve tarihsel etkiler söz konusudur (Kılınçarslan, 2007). Halbwachs (1992)'a göre, “bellek, bireyin içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel çevre olmaksızın tanımı yapılamamaktadır. Bellek, her şekilde toplumsal, kolektif bir ürettir.”

Kolektif olgusunda yer alan toplum kavramı, insanların kolektif birlikteliğini ve geçmişini ve ifade etmektedir. Geçmişten günümüze aktarılan öğelerle şekillenen kolektif bilinç insanlar ile geçmiş arasındaki bağı kuran en önemli araçtır (Sayar, 2011).

Belleği her zaman sosyal bir olgu olarak belirten Halbwachs (1992)'a göre Bellek, toplum tarafından üretilen kolektif bir oluşumdur ve dolayısıyla bu oluşum ‘kolektif bellek’ olarak adlandırılması gerektiğini belirtmektedir. Belleğin kolektif olduğu öngörüsü, bireyin yapıları çevre ile etkileşimleri, bellek araştırmalarına yeni açılar kazandırmış kentin belleği kavramı gündeme gelmiştir.

Hall (1998)'e göre Kolektif belleği oluşturan anılar, olaylar, kişiler, vb. birtakım referans noktaları mekânla entegre olmaktadır. Kolektif belleğe ilişkin anımsanabilirliği toplum tarafından benimsenen değerlerin izlerini taşıyan ortak mekânlar, güçlendirmektedir. Bu doğrultuda süreç içinde toplum için bir “yer” haline gelen ve kimlik kazanan mekânlar, salt bir mekân olma özelliğini kaybederek iktidar mücadelelerine sahne olmakta ya da kültürel akımlara göre yeniden şekillenmektedir (Sayar, 2011).

1.2. Kentsel Bellek

Bellek tanımlarını daha mekânsal yorumlayan Mimar Rossi (2006), kolektif belleği kentin kendisi olarak belirtmektedir. Kentin kendisi, kente dair her parça ve belleğini içinde barındırmaktadır. Ayrıca kentte yer alan mekânlar, sosyal ilişkiler üreterek kent belleğinin bir parçası haline gelmekte, sosyal ilişkiler kentin tarihi içerisinde zamanla onu biçimlendirmekte ve yeniden üretmekte olduğunu belirtmektedir. Rossi, kolektif belleği kente ait ve kentle bütün olarak görmekte, kenti yaşayan canlı bir organizma gibi bir “öz” bulundurduğunu savunmaktadır. Bu öz ile kenti canlı olarak imgeleyerek, belleğin öznesini kent ve mimarlık olarak belirtmektedir. Kent mekânlarının kent ve mimarlık üzerinden var olan kolektif belleğin yanı sıra, kentin kendisinin de belleği olduğunu vurgulamaktadır. Kentin kendisine ait olan bellek, “kentsel bellek” kavramıyla yer almaktadır (Çalpak, 2012).

Kentler, insanların oluşturduğu en büyük kültürel öğedir. Kentlerin yaşayan bir organizma olarak nitelendirilmesi sonucunda kentler içinde bellek kavramı oluşmaktadır. Kentsel bellek, kentle ve kentlilerin bellekleri ile birlikte olan, gelişen bir olgudur. Kentsel bellek, kentlilerin kent mekânlarını, tarihi ve sosyal çevresini deneyimlemeleri sonucunda oluşan bir kolektif bellektir. Bireysel mekân belleği, yaşanan dönemin toplumsal ve kültürel olayların yanı sıra gelenekler, ilişkiler, hatırlanan mekânlarla kentsel bellekle ortak paydada birleşmektedir. Bellek ve mekân, kent ve bellek ilişkisi mekânla birey mekânla toplum arasında kurulan duygusal bağı da kapsamaktadır. Belleklerini koruyabilen kentler toplum tarafından sahiplenilen, kimlikli mekânlar haline gelmekte ve kent kimliğinin devamlılığını sağlamaktadırlar. Kolektif kentsel bellekte bir

takım yitimlerin olmasıyla kent kültürü ve yaşam tarzının başkalaşmasıyla zamanla kentlerin kimliklerinde olumsuz etkiler ve kayıplar yaşatmaktadır (Elhan, 2009; Sayar 2011).

Kent ve bellek ilişkisinde önemli yapıt olan Boyer (1998)'in kitabında kentsel mekânların kolektif bellek ve kentsel kimlik açısından önemli ve belirleyici faktörünün büyük olduğunu belirtmektedir. Kentler bellekleri sayesinde anlamlı mekânlar dizilerinin birlikte oluşturduğu organizasyonlar bütünü olarak var olmaktadır. Bu varoluş, kentsel kimliğinin, bir kenti diğerinden ayıran ve çeşitlendiren özelliklerin oluşumunu sağlamaktadır. Kentsel bellek, kent kimliğini tanımlamak için kentsel mekânların karakterlerini belirleyen unsurlardır (Topaloğlu ve Beşgen, 2017). Kentsel hayatın geçtiği noktalar; sokaklar, caddeler, parklar, meydanlar kentsel mekânları oluşturur ve bu mekânlar bir toplumun oluşmasında önemli roller üstlenmektedir. Kentsel mekânlar kurulan ilişkilerin bağlayıcı noktalarıdır ve toplumun kolektif belleğini ve kentlilik bilincini göstermektedir (Çalpak, 2012).

Kentlerin fiziki yapıları tarihi dönemin izlerini taşıması, kentte süreklilik sağlaması ile toplumsal bilincin belleklerinde yer edinerek kentte kolektif belleği şekillendirmektedir (Saylan, 2016). Lim (2000)'e göre; geçmişini oluşturan anılara dair mekân zihnimizde kalmaya devam etmektedir. Anılar zamansal ve mekânsal boyutlarıyla hayatımıza yön vermektedir. İnsan ve mekân sürekli birbiriyle etkileşim içerisinde ve birbirini inşa etmektedir. İnsan bulunduğu kenti fiziksel olarak anlamlandırarak zihninde örgütlemektedir (Göregenli, 2010). Kolektif belleğin oluşumunda mekânın bellekte bıraktığı izler (birtakım temsiller, göstergeler, semboller) ve sosyal grupların iletişimi ve etkileşimi etkili olmaktadır (Sayar, 2011).

Mekâna ilişkin algılamalar, bireylerde oluşturduğu çağrışımlarla ve birtakım bağlantılarla mümkün olmaktadır. Kentin kolektif belleğin oluşmasında yapılar ve artifaktlar kadar, yapılarla olan ilişki ve kent dokusunu ve kimliğini oluşturan, kentlilerin kenti anlaması ve deneyimlemesi, kent imajları kentte kolektif belleğin oluşmasında önemli olduğu vurgulanmaktadır. Kent yaşayan bir varlıktır, dolayısıyla kenti yalnızca fiziksel katmanlar üzerinden değil, sosyal katmanları da dâhil ederek okumak doğru olacaktır (Rossi, 2006).

Kentte oluşan kolektif belleğin sürekliliği, kent kimliğinin, kent tarihinin, yaşam tarzı olan sosyal olgunun yitirilmemesi açısından çok önemlidir. Kentsel belleğin sürekliliğinin korunması için; tarihinin bilinmesi ve korunması, kent deneyimlenmesi, kentin güncel durumunun farkında olunması ve sosyal, politik, ekonomik, kültürel ve mimari olarak kentin deneyimlenmesi gerektiği belirtilmektedir (Saylan, 2016).

Elhan (2009), Her kentin bellek elemanlarının fiziki çevrede var olduğunu ve geliştiğini kentlilerin kültürel bilinçaltı ile algıladığını, ben kentsel belleğin ise, insanların kendilerini zamanla değişen mevcut çevrelerinin bir parçası hissetmeleri ve kabul etmeleri için önemli bir araç olduğunu belirtmektedir. Kolektif belleği oluşturan önemli bileşenlerden biri mekânsal bellektir ve bireylerin mekânsal deneyimleri ile duygusal anlamsal ilişkileri sonucu oluşmaktadır. Kentsel bellek kavramının iki boyutunu; nesnenin kendisi ve anlamsal boyutu olarak açıklamaktadır (Sayar, 2011).

Kentin müzeler, tematik parklar, alışveriş merkezleri ve harcanan zaman ile yaşantılardan meydana gelmektedir. Kentin sokakları, mahalleleri muhtelif sosyal grupların yaşam şekillerini oluşturmaktadır. Kent sokakları yaşayan sosyal grupların izlerini göstermektedir. Ancak

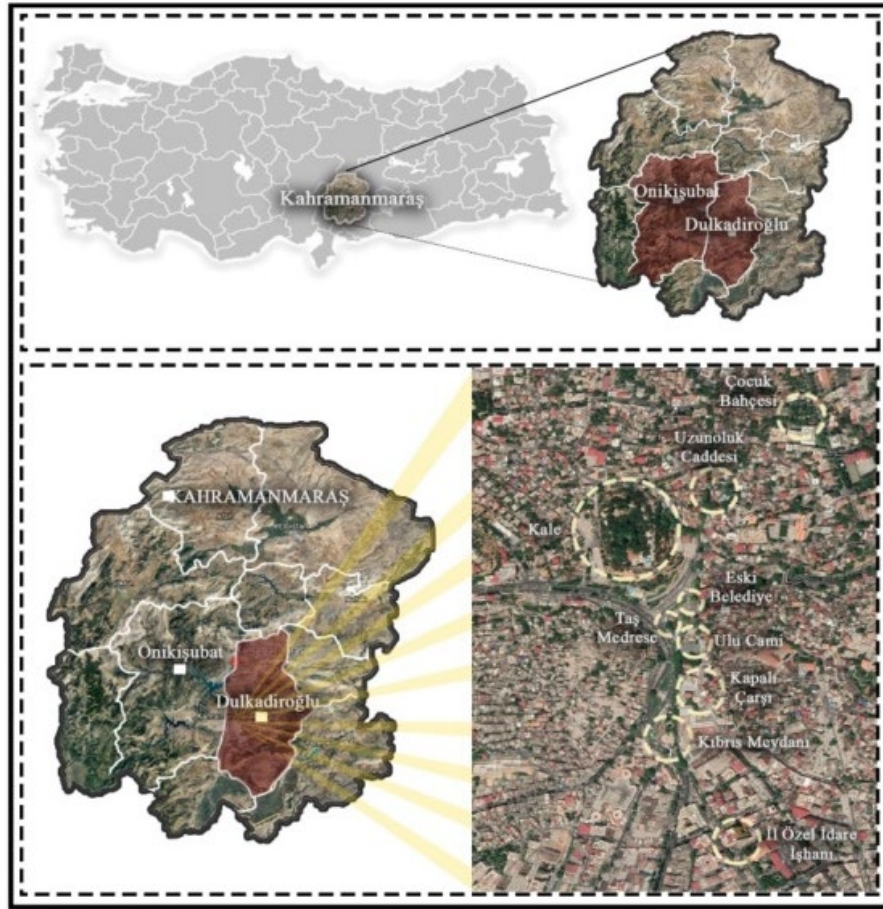
modernizmle birlikte yapıların ve betonlaşma ile birlikte grupların kendine ait yapıları, kimlikleri yok olmakta ve kentin kimliği ile kentin belleğin de bir dönüşüm oluşturmaktadır (Mehmetoğlu, 2017). Kent belleğine yerleşmiş kent yapıları, yapıların veya caddelerin isimlerinin her biri yaşayanlar için kent deneyimi sunarken bunların değişim ve dönüşümleri kentlilerin belleklerinde yitimlere yol açmaktadır. En basitinden değişen cadde veya yapı isimleri bile kentlilerin belleğinde yer eden eski isimleri ile çağrışım yapmaktadır.

Bu bağlamda çalışma kapsamında literatür verileri kent belleği ve kent kimliği ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Literatür verileri ışığında Kahramanmaraş kent ölçeğinde kentsel belleği oluşturan mekânsal bileşenleri belirlemek ve kimliği oluşturan öğeleri kentlilerin kolektif belleklerinden değerlendirmek amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE METOD

2.1. MATERYAL

Araştırmanın ana materyali araştırma alanı olan Kahramanmaraş kent merkezidir. Kent belleğinin sürdürülebilirliğini değerlendirmek amacı ile anket formları, ses kayıt cihazı ve bilgisayar yazılım programları; Microsoft Office, Adobe Photoshop CC 6, Google Earth images (10.09.2019) araştırmanın yardımcı materyalini oluşturmaktadır.

Şekil 2. 1. Kahramanmaraş kent merkezi ve çalışma alanı

2.2. METOD

Kahramanmaraş kent merkezi örneğinde kentlilerin kolektif belleğini ve kentsel belleği oluşturan mekânsal bileşenlerini kent ölçeğinde belirlemek ve değerlendirmek amacı ile gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında literatür tarama, anket ve değerlendirme olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmiştir. çalışmanın ilk aşamasında literatür taraması yapılarak kent kimliği, kolektif bellek ve kentsel bellek kavramları araştırılmış ve kuramsal çerçeve oluşturulmuştur.

Çalışmanın ikinci aşamasında nitel anket yönteminden yararlanılmış, anket formları oluşturulmuş ve anket uygulanacak kaynak kişilerin nitelikleri belirlenmiştir. Anket formları 14 adet sorudan oluşmaktadır. Anket soruları kişilerin demografik özellikleri ve Kahramanmaraş'ın mekânsal yapısına ilişkin sorular ile kişilerin belleklerinde kalan unsurlarla ilgili sorulardan oluşturulmuştur. Anket uygulanacak kaynak kişilerin seçiminde kentin eski dönemlerine tanıklık etmiş olması, kentte yaşıyor olması ve farklı meslek gruplarından olması etken olmuştur. Farklı meslek grupları kenti algılayış ve kentsel mekânlarla ilişkilerinin farklı olması nedeni ile tercih edilmiştir. Bu kriterlere uygun, kenti deneyimlemiş toplam 20 kişi seçilmiştir. Kaynak kişiler ile yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış ve anket formları doldurulmuştur.

Çalışmanın üçüncü aşamasında anket formları ile elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Anket formları ile görüşme yapılan kişilerin belleğinde yer etmiş kentsel mekânlar belirlenmiştir. Kaynak kişilerin belleklerinde yer alan mekânların referans alma sayıları belirlenmiş ve 3'ten fazla referans alan mekânlar sırası ile eski ve mevcut durumları gözlemler ve literatür taraması ile değerlendirilmiştir. Ayrıca nitel anket yöntemi ile kişilerin ifadeleri değerlendirilerek Kahramanmaraş kent belleğine yönelik değerlendirmeler yapılmış ve sürdürülebilirliği için öneriler geliştirilmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Kahramanmaraş kent örneğinde kentlilerin kolektif belleklerinden yararlanarak mekânsal bileşenleri belirlemek amacı ile gerçekleştirilen çalışma nitel anketler 9 Ağustos-19 Eylül 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan kaynak kişilerle ilgili demografik bilgiler ve görüşme tarihleri Tablo 3.1'de yer verilmiştir. Görüşme yapılan kaynak kişiler 51-77 yaş aralığında bireylerden oluşmaktadır. Kaynak kişilerin meslekleri de birbirinden farklıdır. Kaynak kişiler, eğitimci, yönetici, mühendis, memur, doktor, avukat, müteahhit, polis, mimar ve antropolog meslek gruplarından oluşmaktadır (Tablo 3.1).

Tablo 3. 1. Görüşme yapılan kaynak kişiler ile demografik bilgiler ve görüşme tarihleri

Kaynak kişi	Doğum tarihi	Meslek	Mülakat Tarih	Kaynak kişi	Doğum tarihi	Meslek	Mülakat Tarih
1	1949	Eğitimci/İş insanı	09.08.2019	11	1945	Eczacı/Belediye eski başkanı	22.08.2019
2	1960	Öğretmen	09.08.2019	12	1968	Emekli polis	11.09.2019
3	1942	İnş. Müh./ Bayındırlık eski müdürü	09.08.2019	13	1959	Elektrik mühendisi	13.09.2019
4	1958	Yazar	19.08.2019	14	1952	Mimar	13.09.2019

5	1956	Öğretmen	20.08.2019	15	1964	Avukat	13.09.2019
6	1959	Memur	21.08.2019	16	1954	Müteahhit	14.09.2019
7	1967	Esnaf	21.08.2019	17	1959	Antropolog	16.09.2019
8	1961	Makine teknisyeni	21.08.2019	18	1953	Müdür-Yönetici	16.09.2019
9	1947	Uzman doktor	22.08.2019	19	1967	Uzman doktor	17.09.2019
10	1955	Makine mühendisi	22.08.2019	20	1960	Memur	19.09.2019

Bu görüşmeler kayıt altına alındıktan sonra, anket formları ile görüşme yapılan kişilerin belleğinde yer etmiş kentsel mekânlar belirlenmiş, adı geçen mekanların referans sayıları saptanmıştır (Tablo 3.2). Kaynak kişilerin belleklerinde yer alan mekânlardan, referans sayısı 3 değerden fazla olan mekânlar sırası ile eski ve mevcut durumları değerlendirilmiştir. Kent belleğini oluşturan mekânlar, Kahramanmaraş kenti içerisindeki Dulkadiroğlu belediye sınırları içerisinde yer almaktadır. Referans alan mekânlar sırasıyla; Kale, Belediye (Eski) binası, Kapalı Çarşı, Çocuk Bahçesi, Konaklar, Ulu Cami, Kıbrıs Meydanı, Taş Medrese, Uzunoluk ve İl özel İdare binasıdır. Referans sayısı 3 den az olan mekanlar ise Demirciler Çarşısı, Hanlar, Müze, , Edebiyat Müzesi, Bedesten, Saraçhane, Kasap Çarşısı, Hışırhan, Acemli Camii, Uğrak Pastanesi, Der pazarı, Çiçek Sineması, Sarayaltı, Otogar en az referans alan mekanlar olarak belirlenmiştir (Tablo 3.2).

Tablo 3. 2. Görüşme neticesinde referans alan mekân isimleri ve sayıları

Mekân isimleri	Referans sayısı	Mekân isimleri	Referans sayısı	Mekân isimleri	Referans sayısı
Konaklar	7	Hışır hanı	1	Çocuk bahçesi	8
Özel il idare binası	5	Kasap çarşısı	1	Uğrak pastanesi	1
Adliye sarayı	2	Bedesten	2	Der pazarı	1
Belediye eski binası	9	Saraçhane	2	Müze	2
Kapalı çarşı	8	Kale	11	Çiçek sineması	1
Müftü Rafet Efendi ve Millîş Nuri Konağı	1	Edebiyat müzesi / eski Maraş lisesi	2	Belediye binası (yeni)	2
Demirciler çarşısı	2	Ulu cami	7	Sarayaltı	1
Acemli cami	1	Uzunoluk	4	Hanlar	2
Taş Medrese	5	Kıbrıs Meydanı	6	Otogar	1

Kale

Kahramanmaraş kalesi, kaynak kişilerden en çok referans alan mekânsal öge olarak saptanmıştır. Kale, Geç Hitit Dönemlerinde (M.Ö. IX. yüzyıl) inşa edildiği tahmin edilmektedir. Kent merkezinde ve çevresine hâkim bir tepede, stratejik bir nokta üzerinde konumlanmıştır. Moloz taş ve kesme taş malzemeler kullanılarak eğimli bir tepenin üzerine inşa edilmiştir (Kabakçı, 2012;

Anonim, 2019). Kale de Geç Hititler dönemine ait birçok tarihi eser bulunmuştur. Geç Hititler’ den sonra Asur, Med, Pers, Kapadokya Krallığı, Roma, Bizans, Anadolu Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde çeşitli tamir ve ilaveler yapılarak günümüze kadar gelmiştir(Özkarcı,2007). Kale, 1920’li yıllarda dört bir yanı ağaçsız durumda iken, 1970’li yıllara doğru ağaçlandırmalar yapılarak günümüzde ki durumuna kavuşmuştur. Çalışmada yer verilen görsel 1981 yılına ve günümüze ait olup, yeşil dokusunu ve çevresinde yenilikler getirdiği gözlemlenmektedir (Şekil 3.1).

A

B

Şekil 3. 1. Kahramanmaraş Kalesi 1981 yılı (A) ve günümüz (B)

Ankete katılan kaynak kişilerin Kahramanmaraş Kalesi ile ilgili söylemleri;

“... Kale, Kahramanmaraş’ın tarihselliğinin ispatı. Maraş kalesi, restore edildi ama birkaç yıldan beri yapılan şeyin ne ve nasıl olduğu ile ilgili bilgimiz yok. Çünkü giriş çıkışlar yasak.¹⁰”

“... Kale’nin tarihi değeri ve şehrin kimliğine değeri var. Kale kentin merkezlerinden biriydi sosyal mekân idi.¹”

“... Maraş Kalesinde çocukluğumuz var, düğünler olurdu açık sinemalar olurdu ailecek eğlenirdik orada. Havuz etrafında ahşap sandalyelerde otururduk çocukken. Sinemada filmler izlerdik.¹⁸ “

“... Kent merkezinde aklımıza ilk gelen mekânlardan kale ama Kalemiz maalesef kapalı. ...Eksikleri ile hatırlıyorum. Turizme daha yoğun kazandırılması ve güzel restoranların yapılması gereken yerlerden biri.⁷”

“... Kale önemli. Şuan Kale’ye çıkılacak gibi bir şey yok. Ben kapanmadan önce bir sefer çocuklar görsün diye çıkardım, çok kötüydü. Şimdi de kapalı yani. Bir bakım yapılması gerekir.⁶” şeklinde olmuştur.

Tarihi, kültürel değeri yanında kent kimliğinde önemli yeri bulunan Maraş Kalesi, sosyal boyutu yönüyle kentlinin faaliyet alanlarından olan mekân, kentlinin kolektif hafızasında yer almaktadır. Toplumsal ve tarihsel kimliğinin farkında olan kentli, kaleyi tarihsel kimliğinden çok kaleyi kullandığı sosyal etkinlikler ile hatırlamaktadır. Ayrıca kentlinin belleğinde çocukluk anıları, sinema etkinliği, kale içinde yer alan yapısal bir öğeye kadar hatıralarda yer almaktadır. Aslında kentli kale ile ilgili mekânsal bellek olmasını sağlayan sosyal ilişkileri aradıklarını ifade etmeleri de kentsel belleğin sürdürülebilirliğine önünde bir engel olarak görülebilir ya da mekanların zaman içinde değişip dönüşmesi ile mekânsal belleğin sürdürüldüğü kaynak kişilerin ifadesinde yerini bulduğu açıktır. Kalede yapılan restorasyon çalışmaları hakkında bilgi almak isteyen kentli bu dönüşüm içinde olmak isteğini ve orda olmasını istediği değişimleri ifade eden kaynak kişi mekânsal belleği etkileşim içinde dönüştürme isteğinin ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Belediye eski binası

Cumhuriyet'in ilk yıllarında "Maraş Belediye Binası" olarak hizmet vermek üzere inşa edilmiştir. Yapı yönetimin görkemini simgeleyen, iki katlı kesme taştan kare şeklinde, duvarları ve pencere pervazlarının işlemeleriyle diğer binalardan ayrılan, toprak damlı, şehrin merkezi konumunda görkemli bir yapıyı olduğu bilinmektedir. Cumhuriyet döneminin en önemli eserlerinden olan Maraş Belediye Binası; Ulu Camii, Kale, Taş Medrese ile birlikte tarihi kent merkezinde yer alan yapı, yol yapım çalışmaları için yıkılmıştır. Zaman içerisinde farklı kurumlara ev sahipliği yapan yapı, 1979'da yıkılmadan önce son olarak meslek yüksekokulu olarak hizmet vermektedirmiş (Kabakçı, 2012; Anonim 2018). Yol çalışmaları amacıyla yıkılan görkemli yapının yerinde günümüzde Ulu Cami, Kapalı Çarşı'yı ve Taş Medrese'yi birleştiren trafiğe kapalı kent meydanı yer almaktadır (Şekil 3.2).

A

B

Şekil 3. 2 Maraş Belediye Binası 1940(A) ve günümüz(B)

"... Cumhuriyet dönemi eserlerindendi, yıkılması Maraş için iyi olmadı diyebilirim. Anıt yapı olarak kalabilirdi."¹⁸

“... Güzel bir yapısı vardı, çok iyi hatırlıyorum çocukluğumuzun, gençliğimizin geçtiği güzergâhtı. Şimdide yeni büyükşehir belediyesi mesken alanımız oldu işimiz gereği, burası hafızamızda artık.¹³”

“... Eski belediye binası aklıma gelir, kamuya hizmet veren kurumlar Kahramanmaraş için önemli, kanun ve nizamı temsil etmesinden belediyeler ve adliye sarayı aklıma gelen ilk yerler.¹⁵”

“...Ben nasıl çocukluğumdan söz ediyorsam eski yapılarda bir kentin geçmiş medeniyetini, bize ayna tutuyor. Ruraların ne kadar geçmişe ait olduğunu ve hangi medeniyetlerin yaşandığını gösteriyor.⁵”

Kahramanmaraş'ta yaşayan kentlilerin kolektif belleğinde yer alan en çok referans alan mekân belediye binasıdır. Kentlinin etkileşimde bulunduğu resmi bir kurum olarak kent belleğini oluşturmaktadır. Kaynak kişinin eski yapılarının geçmişe ayna tuttuğu ve kentin çocukluğu gibi yorumlaması kolektif belleğin mekânsal bileşenlerinin önemini vurgulaması açısından çok önemli, ayrıca çocukluğa özlem duygusu gibi mekânı özlemek de kolektif belleğin duygusal yönünü ifade ettiği anlaşılmaktadır.

• Kapalı çarşı

Anadolu'nun en eski kapalı çarşılarından biri Suk-i Maraş, bakırcılar, manifaturacılar, kuyumcular, köşkerler gibi imalathanelerin ve ticarethanelerin bir arada bulunduğu kentin tarihi mekânlarından. 240 metrelik sokağın 2 cephesine sıralı muhtelif dükkânlarla Maraş'ın tarihi ve ticaret merkezidir. 1935 öncesi kapalı çarşının tonoz üst yapısı, belediye tarafından tamamen yıkılmıştır, günümüzde üst örtü yapılarak ve restore edilerek sürdürülmektedir (Kabakcı, 2012) (Şekil 3.3).

Şekil 3. 3. 1930 & 1940 & 2019 yıllarından kapalı çarşı

“...Kapalıçarşı Maraş'ta savaş başlayınca İngilizler çekilip Fransızlar işgal edince akrabam (Yusuf Kenan Bağdatlı) orada yaralandı. Yine Kapalıçarşı'da Kuvayı Milliye'nin başı sevk ve idare eden kişi Batumlu Ali Efendi milli mücadele (Maraş harbi) de yaralandı. Bu mekânı bu olaylarla hatırlarım.³”

“...Kapalıçarşı ve içindeki hanlar çarşılar cumhuriyet döneminden önce yapılan yapılar, mesela bakırcılar çarşısı yıllar sonra restore edildi, düzeltildi. Bilahare restore edilerek kullanıldı ve kullanılmaya devam ediyor. Hala ayakta durması Maraş için önemli. Çarşının bir kısmı tarihi gerçeklere uygun olarak restore edildi bir kısmı ise rastgele tamir edildi. Genelde doku bozuldu. Bunun tarih bilinerek muhafaza edilmesi gerekli.³”

“...Ulu Camii'nin oradan Kapalıçarşı'ya geçerdik, gençliğimizden beri değişmedi. En son bir restore edildi.⁶”

“...Kapalı çarşı, Kahramanmaraş'ın tarihselliğinin ispatı. Yolları ve çatıları belediye tarafından nispeten yenilendi ama bu mekânların ruhuna uygun bir yenilenme olmadı.¹⁰”

“...En büyük ve en meşhur 4 tane Kapalıçarşı'dan, İstanbul, Şam, Halep ve 4. Olarak Maraş'ta ki yer alır. Üstü kapalı olan Çarşının o dönemlerde taş düştü iddiasıyla, onarılması çok mümkünken ideolojik düşüncelerle onarılmamış maalesef yıkılmıştır. Bugün Kahramanmaraş'ın en büyük özlemi olan turizmin canlanması ve cazibe haline gelmesinde kritik yerdir.¹¹”

Kahramanmaraş kentinin kolektif belleğinde yer kazanan önemli mekânsal bileşenlerden biri tarihi kapalı çarşıdır. Tarihi ticaret merkezi olarak kentin kolektif belleğinde yer almaktadır. Kaynak kişilerin hafızasında tarihi olaylara şahitlik etmesi, zaman içerisinde geçirdiği mekânsal değişimlerin ilgi ile izlendiği ve bu değişimlerin ruhuna uygun olmadığı ifadesi kolektif belleğin duygusal yönünü ifade etmektedir. Kaynak kişilerin kapalı çarşının turizmin canlanması için önemli mekânlardan olduğunun ifade edilmesi kolektif belleğin özgünlük ve kimlik olgusunun farkında olduğunu ifade etmesi açısından önemlidir.

Çocuk Bahçesi

Kahramanmaraş'ın ilk parkı olma özelliğini taşıyan Çocuk Bahçesi, 1934 yılında açılmıştır. Kentin kimliğinde yer etmiş mekânlardan olan Çocuk Bahçesi, zamanla bulunduğu bölgeye de adını vermiştir ve bu isimle günümüzde de devam etmektedir. Çocuk Bahçesi kentin önemli nirengi noktası ve merkezlerinden biri olmaktadır. Günümüzde bahçenin içerisindeki çocuk parkı hala bulunsa da mekân daha çok büyüklere hizmet ederek çay bahçesi olarak kullanılmakta ve belleklerde izini sürdürmektedir (Şekil 3.4).

Şekil 3. 4. 1940s & 2019 yıllarından Çocuk Bahçesi

“...Kahramanmaraş’ın merkezi çocuk bahçesi, Uzunoluk idi. Herkesin anısı var. Sosyal mekânlar burada idi¹”

“...Çocuk bahçesindeki sinemaları hatırlarım, milletin uğrak yeri gibiydi çocuk bahçesi.²⁰”

“...Çocuk bahçesi bölgesinde ki askeri gazino ile hatırlarım çocuk bahçesini, paçası çok meşhurdu hala süregelen bir lezzet.¹⁸”

Kahramanmaraş kolektif belleğinde önemli bir yere sahip mekansal bileşenlerden biri çocuk bahçesidir. Kaynak kişilerin kolektif bir etkileşimin ürünü olarak hafızalarda olmasının yanı sıra burada yer alan mekanları hatırlanması, hatta yerel lezzetlerin hatırlanması, kolektif bellek içinde geleneksel kültürlerinde önemini ortaya koyması ve yerel lezzetlerinde kimlik ögesi olarak değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Tarihi Konaklar

Kentin geleneksel evleri 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında, Cumhuriyet Döneminde yapılmış konutlara rastlamak mümkündür. Tepeler üzerine kurulu kent planından dolayı konaklar merkeze dönük ve yamaçlardan aşağıya bakmaktadır. Kentin konakları, dar sokaklar içinde, genellikle iki katlı ve bahçe içerisinde avlu planlı konaklardır (Anonim, 2015). Günümüzde tarihi konaklardan bazıları restorasyon çalışmaları ile kentin kimlik ve belleğini devam ettirmektedir (Şekil 3.5).

Şekil 3. 5. Tarihi Konaklar ve restorasyon çalışmaları sonrası

“... Ahşap evlerin cumbaları... Ahşap evlerin restorasyonu ve ziyaret edilebilirliği şehir için önemli... Tarihe mal olmuş yapılara son yıllarda önem verilmesi ve restore edilmesi K.Maraş tarihi için önem arz etmektedir.²”

“... Maraş'ta yerleşim yerlerinde ki yapıların yüzde doksan dokuzu ufak bahçeli evler ve hepsi ahşap. Duvarları bağdadi dediğimiz çıtalarla örülmüş, üzeri sıva yapılmış sanki böyle yağlı boya gibi durur. Mesela bizim evde böyleydi. ... İnşaat mühendisi olarak yapıların değişimini, aslına uygun olarak yapılırsa olumlu yapılar diyebilirim ama tarihi dokuyu bozmayacak.³”

“... Restore edilen binalar eskisi gibi aslı gibi özgün olmuyor, yine de restore edilen binalar kültürü yansıtıyor. Sıcaklık samimiyet yok şimdikielerde. ... İnsan yaşadığı çağa ayak uydurmak zorunda, mekânlarıyla insanların değişmesiyle dünyanın küçülmesiyle birbirine benzemeye başladı. Gökdelenler rezidanslar yer almakta şimdi. Her rezidans bir mahalle oldu.⁵”

“... Tarihi konaklar aklıma ilk gelen yerler, Müftü konağı, Şerefoğulların evi, Millîş Nurinin Evi (yıkılan), Dulkadiroğulların konak evi. Buralarda hep çocukluğumuzun geçtiği yerler. ... çocukluğum geçtiği yerler olmasıyla benim için önemli, Maraş için önemli böyle yüzlerce yer var. Bir noktada kutsal bile sayılır. ...Yeni binaları daha kötü görüyorum, evlerin güneş ve rüzgârı kesmekte saygısızlık var, bu ortadan kalktı. Yerli yersiz yapılar, çok katlı yapılar altyapıyı bozdu. Yemyeşil bir Maraş varken şimdi kapkara asfalt ve betona döndü. Bu çağdan sonra beton yapının düşmanı oldum. Eskiden beton daha dayanıklı sanırdık oysa beton yıkılıyor, ahşap evler dayanıyor, ahşap yapılar devam etmeli. Sağlık açısından da oldukça gerekli.⁹”

“...Kanlıdere bölgesinde ki eski yerleşim yerlerindeki tarihi konaklar, evler aklıma gelmekte. Onların restorasyonu gelmekte. ...Kuruşçu konağı bizim akrabaların konağıydı benim için önemi hatırası böyle. ...bunlar kültürel zenginliklerimiz mirasımız.¹²”

Kahramanmaraş kentinin kolektif belleğinde yer alan bir diğer mekân ise tarihi konaklardır. Tarihi konaklar kaynak kişilerin hafızasında çocukluk anılarında yer alan mekânlar olduğu gözlemlenmektedir. Kaynak kişilerden “bir noktada kutsal bile sayılır” ifadesi kentsel belleğe yüklediği duygusal bir yaklaşımı ifade etmesi açısından önemlidir. Ayrıca kaynak kişilerin tarihi konutların yerleşim düzeni ile ilgili bilgi sunan ve bugünün yapılarını güneş ve rüzgârı kesmek üzere konumlandırmalarını saygısızlık olarak değerlendirmesi, kolektif belleğin yetisindeki toplum kavramını ve duygusal yönünü ortaya koyması açısından önemlidir. Tarihi konakların yapı malzemelerinin hatırlanması mekânların özgünlüğünün kolektif bellek ve mekânsal bileşenler açısından önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca kaynak kişinin Kahramanmaraş'ı yemyeşil olarak hatırlaması ve bu yeşilliğin kapkara asfalta dönüştüğünü ifade etmesi de kolektif bellekte yeşil alanlarında önemli bir mekânsal bileşen olduğunu ortaya koyması açısından çok önemlidir.

Ulu Cami

Ulu Camii, vakıf kayıtlarına ve Taç kapısındaki kitabeye göre Dulkadiroğlu Hükümdarı tarafından 1496 yılında inşa edilmiştir. Kentin tarihi kent merkezinde, geniş bir meydana yer alan camii kültürel miraslar arasındadır. Mimari malzemesinde kesme taş kullanılmış, üzeri de ahşap hatıllarla örtülmüştür. Caminin harim bölümü kuzey güney doğrultusunda 6 sıra üçlü sivri kemer ile sahanlara ayrılmıştır. Bu yönüyle Anadolu Selçuklu mimarisinden izler taşımaktadır. Caminin kuzeyine sonradan ahşap çatılı yedi paye ve bir de duvar uzantısından meydana gelen bir son

cemaat yeri eklenmiştir. Günümüze kadar birçok kez onarım geçiren Ulu Camii büyük oranda özgünlüğünü korumaktadır (Kabakçı, 2012; Anonim, 2018) (Şekil 3.6).

Şekil 3. 6. 1939 & 2019 yıllarından Ulu Camii

“...Ulu Camii'nin tarihi değeri ve şehrin kimliğine değeri vardır¹. ”

“...Benim için önemi ve anısı Ulu Camii'nin yapımı, şehir için de Ulu Camii'nin 1400'lü yıllarda yapılmış olması çok önemli²”

“...Camiler Ulu Camii, çocukluğumuzda teravi kıldığımız cami. ⁵”

“...Ulu camii çok önemli. Müslüman halk için olmazsa olmaz. ...Ne olursa olsun, benim için Maraş için. Maraş'ın kurtuluşun sembolü.⁶”

“...Tarihten beri değerlendirmek lazım, Maraş'ın tarihini değerlendirdiğimizde iki önemli yapıdan biri ulu cami. 1400'lü yıllarında Dulkadiroğlu Beyliği'nin Elbistan ve Maraş Merkezi Dulkadiroğlularının küçümsenmeyecek yapılarında bu Cami, Alaüddeve Bey tarafından yaptırılmış.¹¹”

Ulu cami Kahramanmaraş'ın kolektif belleğinde yer alan mekânsal bileşenlerden biridir. Kaynak kişiler tarihi ve kurtuluş sembolü ve dini inançları ile etkileşimde buldukları mekândır. Kent kimliğinin önemli bir bileşeni olarak kentlilerin kentsel belleğinde yer edindiği görülmektedir.

Kıbrıs Meydanı

Kentin merkezinde insanların ticaret yapmak, toplanmak için buluştukları, resmi kurum binaların yer aldığı meydan; Kıbrıs Meydanı. İsmi Kıbrıs çıkartmasından almaktadır. Şekil 'de ilk görsel 1966 yılına ait olup, üç yolun kesişim noktasında yer alan yeşil alanda ki tabelada Kıbrıs haritası yer almaktadır (Kabakçı, 2012). Kentin gelişmesiyle birlikte Kıbrıs Meydanı da bu gelişim ve değişimden etkilenerek zamana göre genişlemiş ve günümüzdeki durumuna gelmiştir. Kentin kimlik ve belleğine yer etmiştir (Şekil 3.7).

Şekil 3. 7. 1966 & 2019 yıllarından Kıbrıs Meydanı

“...Kıbrıs Meydanı çocukluk anılarımın geçtiği yerler. ...ortaokulda trampet takımındaydım, meydan da okul olarak gösteriler yapardık. ...ilkokulda birinci sınıfta arkadaşım ile Kıbrıs meydanından geçip o zamanlar yeni yeni yapılan apartmanlardan Milcan apartmanına gitmiştim, hiç unutmam.¹⁹”

“...Kıbrıs meydanını bayramları ile törenleri ile hatırlarım. Çocukken bayramlara giderdik, toplanma alanıydı Kıbrıs meydanı.¹⁵”

“...Tarihi çarşıların orada olmasıyla şehrin merkezinde yer almasıyla aklıma ilk gelen yer Kıbrıs Meydanı. Nereye gideceksen oradan bir geçerdin önceden. Ana merkez gibi benim için.¹⁸”

Kıbrıs Meydanı kolektif bellekte yer alan mekânsal bileşenlerden biridir. Kaynak kişilerin bu meydanın merkezi konumda olması nedeni ile etkileşimde olduklarını ve anılarını anlatmışlardır. Anıların anlatılması belleğin duygusal ve kolektif yönünü ortaya koyarken mekânsal değişimin de mekânsal bellekte yer aldığını ifade etmektedir. Bu yönüyle de kent kimliğinin önemli bir bileşeni olarak bellekle ilişkisi açısından önemlidir.

Taş Medrese

Kahramanmaraş Kalesi altında, Ulu Camii'nin hemen karşısında yer alan Taş Medrese, 1500'lü yılların başında Alaüddeve Bey tarafından kızı adına yaptırılmış. Mescit ve türbe kısımları bulunan medrese, tek katlı, açık avlulu, tek eyvanlı medrese plan düzeni gösteren yapı, Güneyinde mescidi, gerisinde açık avlusu ve öğrenci odaları yapıyı tamamlamaktadır (Anonim, 2019). Yapıda düzgün kesme taş işçiliği ve Memluklu tarzı mukarnaslı pencereleri dönemi yansıtmıştırdan önemlidir. Çeşitli onarımlar görerek günümüze kadar gelen yapı, orijinal dokusunu korumakta ve kentin bellek oluşumunda yer alan yapılarından olmaya devam etmektedir. Şekil 3.8'de 1920 yılında çevresinden yoğun konutlarından seçilemeyen mekân, konutların yıkılmasıyla ön plana çıkmıştır.

Şekil 3. 8 1920s & 2019 yıllarından Taş Medrese

“...Çocuklukta o Taş Medreseyi görüyorduk ama tarihi değerini bilmiyorduk, şuurunda değildik bilmiyorduk ama bizi bayağı bir maziye bağlıyormuş. Geçmişten günümüze güzel bir esermiş. Bunun farkında değildik çocukluğumuzda, büyüyünce anlıyorsun bunun kıymetini, ne kadar kıymetli taş, tek taş olduğunu orada. ... Ve her bir geçmiş mimari bize çocukluğumuzu, gençliğimizi hatırlatıyor.”⁵

“...Çocukluğumda ki farklı ve gizemli bulduğum yapısıyla hatırladığım ilk yerlerden biri. Büyüklerden dinlediğim farklı öyküleriyle beni etkilerdi hala önem verdiğim ve Maraş için önemli tarihi bir yapı.”¹⁵

Taş medresede kolektif bellekte yer alan önemli mekânsal bileşenlerden biridir. Tarihi bir yapının değerinin anılarında anlatılanlarla bilinçlenme ile anlaşıldığını ifade etmeleri bireysel bellek yetisinde etkileşimde olmasalar bile anlatılan bilginin de kolektif bellekte yer bulunduğunu gösteren önemli bir kimlik bileşenidir. Ayrıca fiziksel olarak varlığını devam ettirmesi ve kent merkezinde odak noktasında yer alması ile önemli kentsel bellekte önemli bir kimlik bileşenidir.

Uzunluk Caddesi

Fevzi Paşa mahallesinde yer alan Uzunluk Caddesi, tarihiyle kentin kimlik ve bellek oluşumunda önemli yer tutan, kentin bir dönem can damarı olarak tabir edilen önemli mekânlarından. Kentin Fransız Kuvvetlerine karşı verdikleri Türk İstiklal Mücadelesinin ilk kurşununu Sütçü İmam tarafından Ermeni askerlerine sıkıldığı yerdir. Uzunluk caddesi üzerinde Sütçü İmam çeşmesi, Uzunluk hamamı, konutlar ve Çınar ağaçları (*Platanus Orientalis*) yer almaktadır. Kent belleğinde kahramanlık mücadelesiyle değerli yere sahip bu mekân, günümüzde tarihi yapıların yerini daha modern konutlara bırakmıştır. Sütçü İmam çeşmesi yıkılarak yerine sıradan bir çeşme yapılmış ve tarihi dokusunu kaybetmiştir. Uzunluk hamamı Dijital Kurtuluş Müzesi olarak faaliyet verirken, Çınar ağaçları (*Platanus Orientalis*) yerini korumaktadır (Şekil 3.9).

Şekil 3. 9. 1967 & 2019 yıllarından Uzunoluk Caddesi ve Sütçü İmam çeşmesi

“... Gençliğimizin çocukluğumuzun geçtiği yerlerden biri Uzunoluk. Kapalıçarşı belediye hepsinde anılarımız var tabi.⁵”

“...Maraş’ın tarihinde herkesin benliğinde olan bir yaşam mekânı. Uzunoluk denilince orada ki verilen mücadeleyi düşünürüm. Aklıma gelen ilk yer Uzunoluk olur. Anıt gibi olan çeşmenin kaldırılması iyi olmadı tabi bir tarihi simgeydi yerine yapılanın bir tarihi yok.¹⁸”

Uzunoluk caddesi kaynak kişiler tarafından, tarihi bir olaya tanıklık etmesi ve bu olaya ilişkin bir yapısal anıt ile hatırlanmaktadır. Tarihi olaylara ilişkin anıtların mekânlara değer katan fiziki yapılar olduğu ve anıtların kentsel bellekte yer alan önemli kentsel kimlik bileşeni olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.

İl Özel İdare İşhanı

Kahramanmaraş Trabzon Caddesi üzerinde iş merkezi olarak yapılan 19 katlı yapı 1994 yılında hizmet girmiştir. 2 bin 110 metrekare alana kurulu sarı, mavi ve kırmızı renklerle kentin hemen hemen her yerinden görünmektedir. İl Özel İdaresi’ne bağlı iş hanının yerinde bulunan Eski özel idare binası, Şekil 3.10’da görüldüğü gibi 3 katlı ve diğer yapılarla uyumlu olduğu görülmektedir. Binanın bazı katları 1990’lara kadar öğretmenevi olarak da kullanılmıştır (Kabakçı, 2012). Yeni yapı ise kentin dokusuyla ve mimarisiyle hiç bir alakası olmayan ve oldukça kullanışsız olduğu nedenlerle kentliler ve bilirkişiler yıkılmasını istemektedirler. Kentin estetik ve kimlik değerlerine uygun olmayan bu yapı olumsuzluklarına rağmen kentlilerin belleklerinde yer etmiş yapılardandır (Şekil 3.10).

Şekil 3. 10. 1968 & 2019 yıllarından İl Özel İdare İşhanı

“...18 katlı özel idare binası (hayalet veya ucube bina) aklıma ilk gelen yer, internet tarayıcısında dünyada en saçma binalar deyince ilk çıkan görsel oluyor. ...kent için hiçbir özelliği olmadığı, boş kullanım alanı olarak anılması. ...işlevsel olarak düşünülüyor ama maliyetli olduğu için bir bir terkedilerek hayalet görünümünde şehrin merkezinde atıl bir yapı olarak görsel kirlilikten başka bir işlevi kalmamıştır.”⁸

“...Çok çirkin olan özel idare binası, ilk hatırıma gelen mekânlardan. Bu yerle benim açımdan hatıram veya önemi yüzkarası olarak nitelendiririm. Özel idare binası “ben yaptım oldu”, vurdumduymazlığının ve ortak akli yok saymanın sembolü.”¹⁰

“...Eskiden yeşil alanlı bir bina alanına sahipti, bahçe içerisinde lokantası vardı. Öğretmenler gelirdi, düğün salonu vardı düğünler yapılırdı. Şimdi görsel bir kirlilik.”¹⁴

İl özel idare binası kolektif bellekte, mekân da yapılan değişiklik ile olumsuz bir duyguya neden olması ve fiziki yapının hâlâ varlığını sürdürmesi ile hatırlanan mekânsal bileşenlerden biridir. Kolektif belleğin sadece olumlu duygular ve fiziki yapıları değil aynı zamanda olumsuz duygularında mekânsal bileşenler kentsel kimlik bileşenleri açısından önemli olduğunu vurgulayan önemli bir örnektir. Mekânsal bileşenlerin zaman içerisinde değişiminin olumsuz olması, hatıralarda yer alan eski öğretmen evinin olumlu duygularını gölgelediği görülmektedir. Kolektif belleğin zamanla dönüşümünün etkileşim içerisinde gerçekleşmesinin ortaya koyan kaynak kişinin aktardığı “ortak akıl dikkate alınmadığı” ifadesi kolektif belleğin dikkate alınmadığını ifade etmesi açısından önemlidir. Kentli tarafından estetik ve işlevsel değerlerce sevilmeyen bu yapının yıkımı ise kentsel ve kolektif bellekte başka bir zedelenmeye neden olabilecektir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada kent kimliği, kolektif bellek, mekânsal ve kentsel bellek ilişkisi literatür verileri ile ortaya konduktan sonra nitel anket yöntemi ile kentliler ile görüşülmüş ve kolektif belleği oluşturan mekânsal bileşenler, kentsel kimlik bileşenleri belirlenmiştir. Kentsel kimlik, kültürel peyzajların özgünlüklerini, geçmiş kuşakların yaşayan hafızası olmaları ve gelecek kuşaklara somut ve somut olmayan bağlantılar sağlayabilecek olmaları nedeni ile uluslararası önem atfedilen bir konudur.

Çalışma sonucunda; Kahramanmaraş kentinin kent belleğini oluşturan mekân ve yapıların, kentin merkezinde Dulkadiroğlu ilçe sınırları içerisinde yer aldığı belirlenmiştir. Kent belleğini oluşturan Kale, Belediye eski binası, Kapalı çarşı, Kıbrıs Meydanı, Ulu Cami, Taş Medrese, Çocuk Bahçesi, Uzunoluk Caddesi ve İl Özel İdare Binasının kolektif ve kentsel bellekte yer aldığı belirlenmiştir.

Çalışma sırasında nitel anket tekniğinin kullanılmış olması kentin kolektif belleğinin ortaya konması açısından doğru bir yöntem olmuştur. Çalışma sonucunda kolektif belleğin mekânsal bileşenleri belirlemede etkin olduğu, kolektif bellekte fiziki var oluşun yanı sıra duygusal boyutunda etkin olduğu literatür verilerini destekler sonuçlar olmuştur. Kolektif belleğin zaman içerisinde etkileşim içerisinde değişimin olumlu ve olumsuz duygulara sahip olabileceği belirlenmiştir. Fiziki olarak var olmayan mekânların kolektif bellekte duygusal olarak var olmaya devam ettiği belirlenmiştir. Ancak kolektif belleğin fiziki varlık ve duygusal yönü ile birlikte sürdürülebilir olduğu literatür verileri belirlenmiştir. Fiziki varlıkları devam etmeyen mekânsal bileşenler, bugün değilse de yarın gelecek kuşakların kolektif belleklerinde yer almayacaktır.

Çalışmanın önemli sonuçlarından birisi de yerel lezzetlerinde kolektif bellekte mekânsal bileşenlerle birlikte yer aldığı ve önemli bir kimlik bileşeni olduğunun belirlenmesidir.

Kaynak kişilerin mekânsal değişimlerin etkileşim içerisinde gerçekleşmesini istedikleri ifadelerin olması kolektif belleğin sosyal yönünü ortaya koyması ve kültürel peyzaj yönetiminde halkın katılımının sağlanması gerekliliğini ortaya koyması açısından önemlidir.

Çalışmanın önemli sonuçlarından biri mekânsal bellekte var olan yapısal materyal gibi iklim elemanlarının kullanımına duyulan saygının duygusal olarak hatırlanması ve eskiden var olan yeşil alanların dönüşümünün hatırlanması yeşil alanlarında kolektif bellekte önemli mekânsal bileşenler olduğunu ortaya koyması açısından önemli sonuçlar içermektedir.

Kentlilerin belleğinde yer etmiş ve kent kimliğini oluşturan mekânların sürdürülebilirliği, kentsel belleğin sağlıklı biçimde ve sürekliliğin sağlanması ile kentlerin geçmişten gelen kimliklerini özgünlüklerini koruyarak gelecek nesiller ile soyut ve somut olmayan bağlantıları oluşturacaktır. Kolektif bellek, kültürel peyzajların korunması, kent kimliğinin ve özgünlüğünün devamlılığı anlamında önemlidir. Kahramanmaraş kentinin kentsel kimlik bileşenlerinin korunması özgünlüğünün korunması kentin sürdürülebilir gelişimine önemli katkı sağlayacaktır.

Etik Standart İle Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Etik Kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur

5. KAYNAKLAR

1. Anonim (2015). Kahramanmaraş Şehir Kimliği Çalıştayı Sonuç Raporu. *Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı*, Kahramanmaraş 117s.

2. Anonim, (2018). <https://marasavucumda.com/>

3. **Anonim, (2019).** <https://kahramanmaras.bel.tr/>
4. **Boyer, Christine. (1998).** *The City of Collective Memory*. Cambridge: MIT Press.
5. **Cambridge Dictionary of Philosophy, (1995).** Robert Audi ed., Cambridge University Press.
6. **Çalak, I. E. (2012).** Kentsel ve Kolektif Belleğin Sürekliliği Bağlamında Kamusal Mekanlar: ULAP Platz Örneği, Almanya, 34–47.
7. **Elhan, S. (2009).** Kentsel Bellek Bağlamında Sanayi Mirasının Değerlendirilmesi: İstanbul Haliç Örneği. *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, (502061813), 153s.
8. **Göregenli, M. (2010).** *Çevre Psikolojisi, İnsan Mekân İlişkileri*. (1.Baskı) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
9. **Halbwachs, M. (1992).** *On Collective Memory*, University of Chicago.
10. **Hall, M. C. Ve Mcarthur, S. , (1998).** *Integrated Heritage Management*, John Wiley And Sons Ltd.
11. **Kabakçı, C. (2012).** *Maraş'ta bir devr-i âlem*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi.
12. **Kılınçarslan, R. Ö. (2007).** Günümüz Sanatında Zaman Ve Bellek Kavramlarının Görsel Açılımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, 81s.
13. **Lynch, K. (1960).** *The image of the city* (Vol. 11). MIT press.
14. **Mehmetoğlu, E. (2017).** İzmir Kent Belleği. *Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı*, 228s.
15. **Öymen Özak, N., & Pulat Gökmen, G. (2009).** Bellek ve mekân ilişkisi üzerine bir model önerisi. *İTÜDERGİSİ/a*, 8(2).
16. **Rossi, A. (2006).** *Şehrin Mimarisi*, (Çev: N. Gürbilek), İstanbul, Kanat Yayınları.
17. **Sayar, S. (2011).** Kolektif bellek bağlamında Tuzla Köyiçi bölgesinin mekânsal değişiminin irdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul 118 sy.
18. **Saylan, S. (2016).** Kent Belleğinin Sürekliliğinde Kentsel Artefaktların Önemi: İstanbul Tarihi Yarımada 19. Yüzyıl Izgara Plan Uygulamaları. *Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, 170s.
19. **Topaloğlu, G., & Beşgen, A. (2017)** Bir Kolektif Bellek Hikâyesi: Trabzon Tekel Binası ve Çevresinin Anlattıkları. *İDEALKENT*, 8(22), 692-721.
20. **TDK, (2019).** www.tdk.gov.tr . Erişim Tarihi: 24.08.2019
21. **Yayınoğlu, P. E., & Susar, F. (2008).** *Kent, görsel kimlik ve iletişim*. İstanbul: Umuttepe Yayınları.